

Ekonominio smurto prevencija per finansinį raštingumą

Metodinė medžiaga ir praktinės užduotys kalbėjimuisi
su mokiniais apie ekonominį smurtą.

„Kurk Lietuvai“ projektų vadovės Augustė Dudutytė ir
Ramunė Vitartaitė

Projekto savininkė Jolanta Sakalauskienė

2023 06 26

Turinys

IVADAS	2
1. KAS YRA EKONOMINIS SMURTAS?	3
1.1 EKONOMINIO SMURTO PAVYZDŽIAI	3
1.2 EKONOMINIO SMURTO PAPLITIMAS	5
1.3 EKONOMINIO SMURTO PASEKMĖS	6
1.4 KAS GALI PASITELKTI EKONOMINĮ SMURTĄ?	6
2. KODĖL SVARBU KALBĖTI APIE EKONOMINĮ SMURTĄ SU JAUNAIS ŽMONĖMIS?	7
2.1 PIRMOSIOS ROMANTINIŲ SANTYKIŲ IR FINANSŲ VALDYMO PATIRTYS	7
2.2 PAAUGLIAI JAU PATIRIA EKONOMINĮ SMURTĄ	7
2.3 ŽALINGOS PASEKMĖS	8
2.4 STATISTIKA APIE PAAUGLIUS IR EKONOMINĮ SMURTĄ	8
3. EKONOMINIO SMURTO PAVYZDŽIAI PAAUGLIŲ TARPE	8
4. EKONOMINIO SMURTO SPRENDIMAI	9
4.1 PATARIMAI KAIP KALBĖTI EKONOMINIO SMURTO TEMOMIS	9
4.2 MITŲ IR STEREOTIPŲ ATPAŽINIMAS	11
KAS YRA LYČIŲ STEREOTIPAI?	11
4.3 „SVEIKŲ“ FINANSINIŲ SANTYKIŲ FORMAVIMAS	13
4.4 ATSARGINĖS PRIEMONĖS, SIEKIANČIOS AP(SI)SAUGOTI NUO EKONOMINIO SMURTO	14
5. PRAKTINĖS UŽDUOTYS	16
5.1 KOMIKSAS	16
5.2 DISKUSIJA APIE STEREOTIPUS	19
5.3 DISKUSIJA APIE TEMINIUS FILMUKUS	21
5.4 „SVEIKŲ IR ŽALINGŲ SANTYKIŲ DĖLIONĖ“	23
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	26

Įvadas

Paauglystėje moksleiviai/ės susidūria su **pirmosiomis romantinių santykių patirtimis, pirmaisiais darbais** bei **pradeda** mokytis **tvarkyti savo finansus**. Jaunuoliai/ės negyvena vakuume: jie jau susiduria su ekonominiu smurtu asmeniškai ar per bendraamžius, internetą, socialines medijas. Jaunuolių pažiūros ir nuostatos romantinių santykių bei finansų valdymo klausimais stipriai prisideda prie rizikos nukentėti nuo ekonominio smurto.

Mūsų tikslas - kad **visi/os** jaunuoliai/ės galėtų **siekti** savo **akademinį, karjeros ir finansinių tikslų be smurto** artimoje aplinkoje, taip sudarant geresnes sąlygas būsimam jaunuolių saugumui, o ypač, ekonominiam saugumui. Tam įgyvendinti matome išskirtinę galimybę - atsparumo ekonominiam smurtui stiprinimą per finansinį raštingumą. Tam matome dvi priežastis.

Visų pirmą, tyrimai rodo, kad **mokytojai/os** daro **didelį poveikį** mokinių požiūriui apie tai, kas yra „sveiki“ **romantiniai santykiai** bei kaip jie susiję su **finansų valdymu**. Remiantis 2021 m. atliktu „Futures Without Violence“ tyrimu¹, net 61% jaunuolių teigė, kad mokytojai/os formuoja jų pasaulėžiūrą apie „sveikus“ romantinius santykius ir net 60% - jog mokytojai ženkliai prisideda prie nuostatų apie finansų valdymą formavimo. Dažnai jaunuoliai/ės neturi su kuo pasikalbėti jautriomis ar stigmatizuotomis temomis. Taigi, jeigu mokytojas/a sukuria pasitikėjimą ir artimą ryšį su jaunuoliu/e, mokytoja/s gali būti vieninteliu žmogumi, su kuriuo mokinys/ė kada nors kalbėsis aktualiais klausimais sunkiu laikotarpiu ir taip prisidės prie saugių santykių formavimo.

Antra, užsienio praktikos rodo, kad viena **efektyviausių ekonominio smurto prevencijos strategijų** - tai **finansinio raštingumo stiprinimas**. Smurto tarp paauglių prevencijos ekspertai rekomenduoja į **finansinio raštingumo programas įtraukti ekonominio smurto temą** integruojant medžiagą apie:

- ekonominio smurto pagrindus;
- kaip atpažinti ekonominį smurtą ir dažniausiai pasitaikančias jo formas tarp jaunuolių;
- įspėjamuosius kontrolės ir ekonominės prievartos ženklus;
- apsaugos priemones, kurių gali imtis paaugliai/ės;
- „sveikus“ finansinių santykių principus.

¹ Futures Without Violence, TEEN ECONOMIC ABUSE, 2021.

Taigi, visas šias temas rasite mūsų parengtame leidinyje. Naudojant leidinyje pateiktą medžiagą ne tiek svarbu, kad mokiniai/ės mintinai ją išmokyti. Svarbiau juos supažindinti su paties ekonominio smurto problematika, suteikti jiems reikalingą žodyną apie kontrolės ir prievartos mechanizmus bei sukurti galimybes aptarti potencialiai aktualias situacijas. Vien tai jau yra didelis žingsnis siekiant sustiprinti tiek atsparumą ekonominiam smurtui, tiek sąmoningumą nenaudoti ekonominio smurto taktikų savo santykiuose.

Sėkmingo naudojimo!

1. Kas yra ekonominis smurtas?

Smurtas – veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą.²

Ekonominis smurtas – smurto forma, dažnai nutinkanti intymaus partnerio/ės smurto kontekste ir apima partnerio/ės ar buvusio partnerio/ės **pinigų, finansų bei daiktų**, kuriuos pinigai gali nupirkti, **kontrolę**.³

1.1 Ekonominio smurto pavyzdžiai

Ekonominio smurto apraiškas galima skirstyti į tris kategorijas: **ekonominę apribojimą, išnaudojimą bei žalą darymą**.⁴

² Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas.

³ Rekomendacijos socialinių paslaugų teikėjams ir vaiko teisių apsaugos specialistams dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksmų, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje.

⁴ Kathryn Royal, Economic Abuse: A Global Perspective, 2022.

Ekonominis apribojimas⁵

Partnerio/ės išlaidų stebėjimas, pavyzdžiui, tikrinant banko sąskaitą, grynuosius pinigus, čekius, pašalpa, socialinę paramą

Prieigos prie partnerio/ės asmeninių pajamų, santaupų, banko sąskaitos kontrolė

Prieigos prie partnerio/ės ekonominių išteklių, pavyzdžiui, transporto priemonės, mobiliojo telefono ribojimas, draudimas jais naudotis

Pinigų būtiniausioms reikmėms nesuteikimas

Privertimas išeiti iš darbo ar nutraukti studijas, mokslus mokykloje, neleidimas dirbti

Ekonominis išnaudojimas

Skolų kaupimas partnerio/ės vardu, naudojant prievartą bei apgaulės būdą, manipuliacijas

Vieno partnerio/ės neatsakingas pinigų leidimas įvairioms, nebūtinoms reikmėms, kai kitas partneris yra atsakingas už visus būtiniausios reikmės daiktus, būtinas bendras išlaidas.

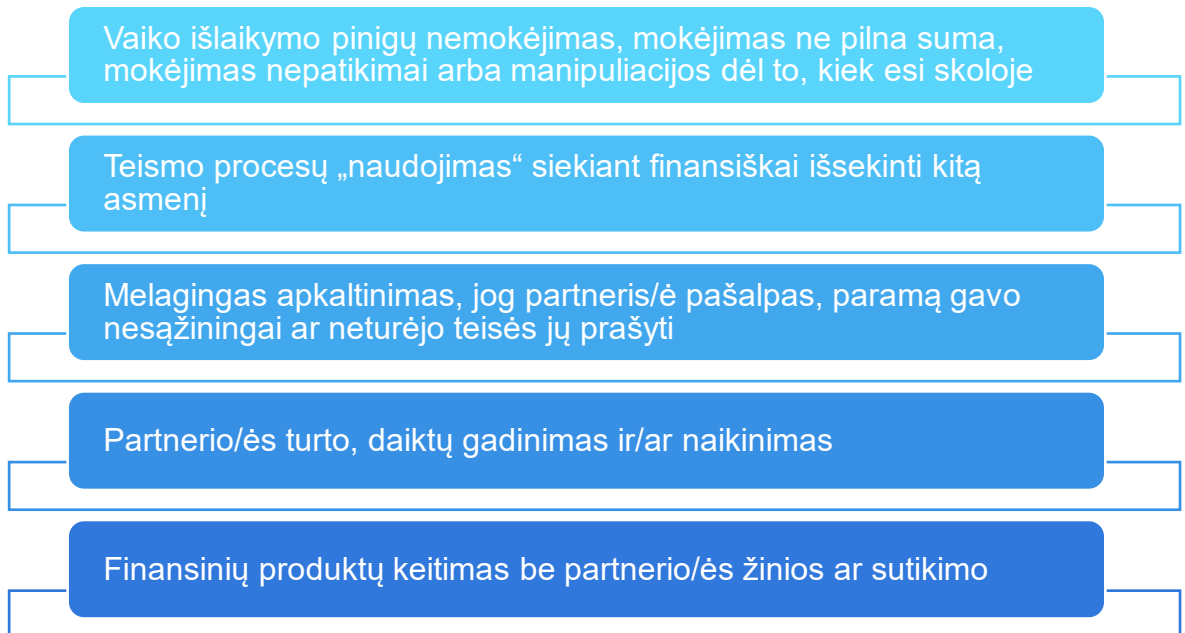
Privertimas partnerį/ę dirbti daugiau valandų ar dirbti keliose darbovietėse vienu metu.

Priverstinis darbas namuose arba priverstinis neapmokamas darbas.

Finansiniai įsipareigojimai, komunalinių paslaugų sąskaitos partnerio/ės vardu, o turtas – savo vardu.

⁵ Kathryn Royal, Economic Abuse: A Global Perspective, 2022.

Ekonominės žalos darymas

1.2 Ekonominio smurto paplitimas

Nors **kas trečia moteris Lietuvoje** yra patyrusi ekonominį smurtą⁶ ir **beveik visi smurto** artimoje aplinkoje **atvejai pasižymi** ir **ekonominiu smurtu**⁷, mažiau nei **2%** visuomenės **atpažįsta** ekonominį smurtą kaip vieną iš smurto artimoje aplinkoje formų⁸.

⁶ Aistė Bakaitytė et al., Prevalence and Patterns of Intimate Partner Violence in a Nationally Representative Sample in Lithuania, 2019.

⁷ Surviving Economic Abuse, Statistics on financial and economic abuse, 2020.

⁸ Rait, Lietuvos gyventojų tyrimas apie lygias galimybes, 2017.

JAV tyrimų duomenimis, **daugiau nei pusė smurto artimoje aplinkoje aukų buvo įtaruktos į priverstines skolas**⁹ - tai skola, kuri susidaro smurtautojui grasinant, jėga ar apgaulės būdu, priverčiant smurto artimoje aplinkoje auką pasiimti paskolą ar kreditą.¹⁰

1.3 Ekonominio smurto pasekmės

Ekonominis smurtas kuria ne tik tiesioginę **žalą** esamuoju laiku, bet ir **veikia auką ilgai** po to, net ir **išėjus iš smurtinių santykių**.

Ekonominio smurto **ilgalaikės pasekmės** paveikia **daugybę** įvairių gyvenimo **sričių** ir apsunkina aukos pastangas bei **šansus vėl kabintis į gyvenimą**.

Iliustracijoje pateikiame kai kuriuos ekonominio smurto pasekmių pavyzdžius.¹¹

1.4 Kas gali pasitelkti ekonominį smurtą?

- Romantiniai partneriai/ės, sutuoktiniai/ės;
- Buvę romantiniai partneriai/ės, buvę sutuoktiniai/ės;
- Rūpyba užsiimantis asmuo (angl. *caretaker*) arba apmokami socialiniai darbuotojai;
- Tėvai, globėjai ar kiti šeimos nariai;
- Suaugę vaikai;
- Kiti žmonės, su kuriais yra gyvenama ar matomasi, tiek namuose, tiek už jų ribų.¹²

⁹ Adams, The Frequency, Nature and Effect of Coerced Debt Among a National Sample of Women Seeking Help for Intimate Partner Violence, 2020.

¹⁰ Free From, METHODOLOGY, 2020.

¹¹ Gendered Violence Research Network, 2020.

¹² National Domestic Family and Sexual Violence Counselling Service, Financial Abuse Support Toolkit.

2. Kodėl svarbu kalbėti apie ekonominį smurtą su jaunais žmonėmis?

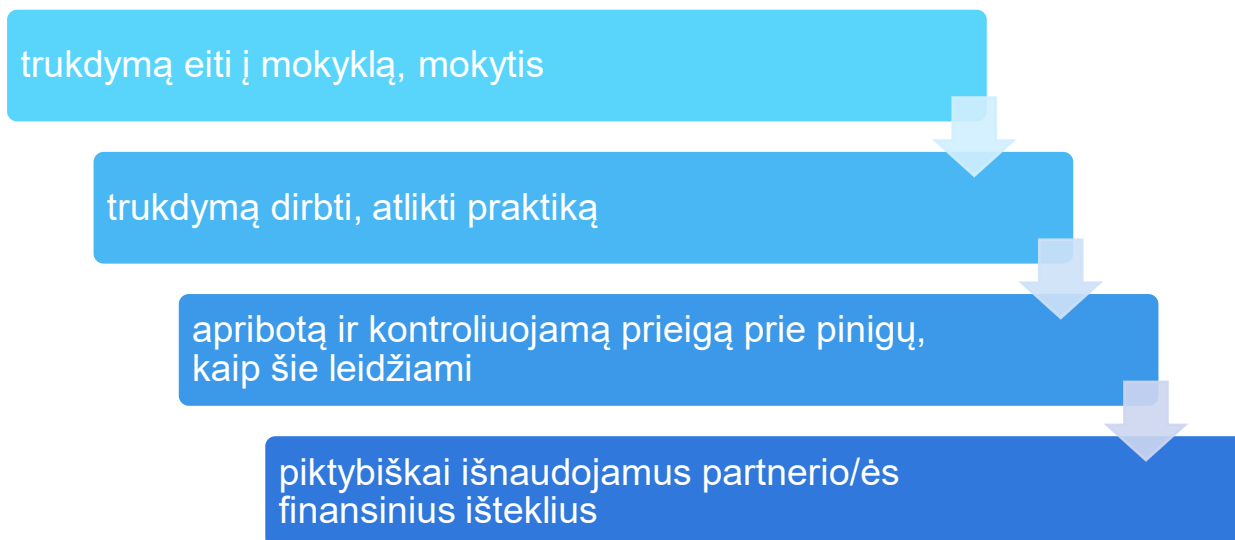
2.1 Pirmosios romantinių santykių ir finansų valdymo patirtys

13–19 metų amžiaus **vaikai eina link pilnametystės** ir nepriklausomybės, **pradedą** priimti **sprendimus** be tėvų ar globėjų įsikišimo, užmezga **pirmuosius romantiškus santykius**, susiranda pirmuosius darbus ar praktikas bei **pradedą tvarkyti savo pinigus**. Šis naujų pareigų ir patirčių metas paaugliams/ėms gali būti labai sudėtingas, nes **pradedama mokytis derinti**, balansuoti tarp savo paties nepriklausomybės ir artimų santykių mezgimo.¹³ Šio gyvenimo laikotarpio aplinkybės sukuria sąlygas gražioms naujoms patirtims, bet ir įneša rizikų, tarp kurių - **ekonominio smurto patyrimo bei sukėlimo kitam riziką**.

2.2 Paaugliai jau patiria ekonominį smurtą

2021 m. vasarą Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) atliktas [tyrimas](#) apie ekonominį smurtą paauglių tarpe, kuriame dalyvavo beveik 3 000 13–19 metų amžiaus žmonių.

Ekonominis smurtas šiame tyrime apima

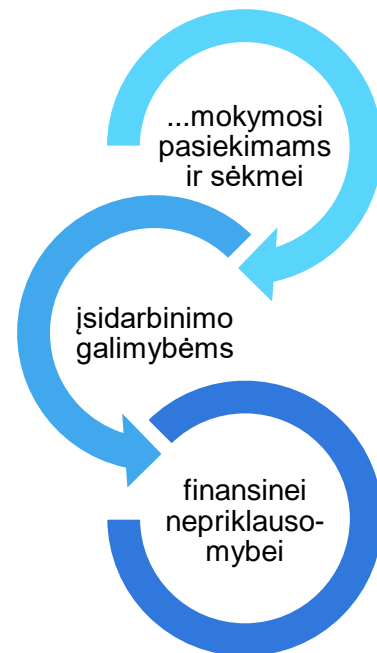
Tyrimo rezultatai: **nustatyta, kad ekonominis smurtas yra statistiškai įprasta romantiškų santykių patirtis**. Ši patirtis dažniausiai pasitaikė tarp 15–17 metų jaunuolių.

¹³ Futures Without Violence, TEEN ECONOMIC ABUSE, 2021.

2.3 Žalingos pasekmės

Smurtas artimoje aplinkoje šiais formavimosi metais gali turėti **ilgalaikės žalos būsimai asmens nepriklausomybei** ir gerovei, ypač jei toks smurtas daro įtaką ekonominėms galimybėms, pavyzdžiui, užimtumui, mokslams.¹⁴

Ekonominis smurtas daro **ilgalaikį žalingą poveikį...**

2.4 Statistika apie paauglius ir ekonominį smurtą

- **42% teigė**, kad partneris/ė naudojo praeityje darytas paslaugas (pvz.: transporto aprūpinimą, pinigų davimą, dovanų dovanojimą) siekiant kelti spaudimą;
- **34%** jautė **spaudimą atsilyginti**, „susimokėti“ savo partneriui/ei **fiziniu ar seksualiniu kontaktu**;
- **29% atidėliojo santykių nutraukimą dėl** susirūpinimo **poveikiu mokslams, darbui ar prieigai** prie finansinių **išteklų**;
- **31% pradėjo santykius dėl finansinių poreikių.**¹⁵

3. Ekonominio smurto pavyzdžiai paauglių tarpe

Žemiau pateikiami plačiausiai paplitę **ekonominio smurto pavyzdžiai paauglių kontekste**. Jie įprastai priklauso vienai iš trijų kategorijų: **švietimo ir mokymosi trukdžiai**, **užimtumo trukdžiai** ir **finansinė kontrolė**.¹⁶

Švietimo ir mokymosi trukdžiai (angl. *education interference*)

Spaudimas, vertimas:

- skirti mažiau laiko mokslams;
- praleisti pamokas, neiti į mokyklą;
- nustoti lankyti mokyklą;
- praleidinėti ar nustoti lankyti svarbią popamokinę veiklą ar būrelį;
- dalyvauti tose pačiose veiklose kaip ir partneris/ė;

¹⁴ Futures Without Violence; ECONOMIC ABUSE WITHIN ADOLESCENT RELATIONSHIPS, 2021.

¹⁵ Futures Without Violence, The findings: ECONOMIC ABUSE among teens, 2021.

¹⁶ Futures Without Violence, The findings: ECONOMIC ABUSE among teens, 2021.

- pakeisti planus po mokyklos baigimo.

Užimtumo trukdžiai (angl. *employment interference*)

Spaudimas, vertimas:

- nedirbti, kai yra toks noras, arba dirbti, kai tokio noro ar poreikio nėra;
- praleisti darbą;
- darbo metu atsakinėti į žinutes ar skambučius;
- keisti darbo grafikus ar dirbtų valandų skaičių;
- keisti darbus;
- dirbti toje pačioje vietoje kaip ir partneris/ė;
- išeiti ir darbo.

Finansinė kontrolė

Spaudimas, vertimas:

- leisti partneriui/ei tvarkyti asmeninius finansus;
- leisti savo pinigus partnerio/ės reikmėms;
- duoti partneriui pinigų;
- sumokėti už daugumą arba visas pasimatymų veiklas;
- leisti pinigus tokiu būdu, kaip pasakė partneris/ė.

4. Ekonominio smurto sprendimai

4.1 Patarimai kaip kalbėti ekonominio smurto temomis

Šiame skyrelyje naudojama tiesioginė medžiaga iš leidinio „[Lygybės laboratorija: daugios aplinkos mokykloje kūrimo vadovas](#)“. Jis buvo sukurtas pagalbai kalbėjimui mokyklose jautriomis, smurto artimoje aplinkoje, temomis. Norint plačiau susipažinti su medžiaga, kviečiame skaityti minėtą leidinį.

Užtikrinkite moksleivių įtrauktį ir saugumą užsiėmimų metu

Naudokite aktyvaus mokymo metodikas, moksleiviams padėsiančias įsisavinti galimai sudėtingas temas ir garantuosiančias aktyvesnį jų įsitraukimą. Taip pat kiek įmanoma užtikrinkite moksleivių **emocinį saugumą**.

Užtikrinkite savo kompetencijas

Užtikrinkite savo pasirengimą vesti užsiėmimus pasirinktomis temomis: **ar jaučiatės patogiai jomis kalbėdami?** Ar galite jas laisvai pristatyti moksleiviams/ėms, vesti diskusijas **be išankstinių nuostatų?** Jei jaučiate poreikį, apsvarstykite galimybę gauti pagalbos iš kviestinių lektorių ar kolegų, sudalyvaukite kvalifikacijos kėlimo seminaruose.

Galimos jautrios temos

Giliau diskutuojant santykių temomis gali nutikti, kad atpažindami sveikų ir žalingų santykių skirtumus **moksleiviai tapatinsis su** tam tikromis **situacijomis**, nes jas galimai **yra matę ar tebemato namuose**, patiria **romantiniuose santykiuose** ar **santykiuose su draugais**. Todėl labai **svarbu jautriai moderuoti sesiją** ir kiek įmanoma **adekviau reaguoti į netinkamus komentarus**, prireikus suteikti pagalbą jaunuoliams, kuriems užsiėmimas priminė sunkius išgyvenimus ar patirtą smurtą dėl lyties/artimoje aplinkoje. Taip pat labai svarbu prieš užsiėmimą aptarti grupės susitarimus, prisiminti jautrumą, rūpestį, konfidencialumą ir t. t., kad diskusija galėtų vykti saugiai. Pasižymėkite pagrindinius dalykus, pvz., kad niekas neprivalo dalintis savo asmeninėmis istorijomis, jei nesijaučia saugiai kalbėtis šia tema, arba kad kam nors reiškiant savo nuomonę ar dalijantis patirtimi būsime jautrūs ir atsargūs, taip užtikrindami, kad visi jaustųsi saugiai ir patogiai.¹⁷

Susitarimai

Prieš diskusijas siūloma susitarti dėl darbo principų:

- stengiamės kalbėti po vieną;
- kiekvienas turi teisę pagarbiai išreikšti savo nuomonę ir būti išklausytas/a;
- gerbiame kitų nuomonę; suprantame, kad nuomonės dažnai gali skirtis;
- turime teisę nepriimti nuomonės, kuri mums atrodo netinkama, tačiau priimame ją reiškiantį žmogų;
- pasirenkame tinkamą, pagarbų diskusijos būdą ir kalbą; vengiame rasistinių ir seksistinių pasisakymų;
- išklausome visus/as, norinčius/as išsakyti savo nuomonę ir užtikriname, kad visi būtų išklausyti/os bei išgirsti/os.¹⁸

¹⁷ Birutė Sabatauskaitė et al, Lygybės laboratorija: saugios aplinkos mokykloje kūrimo vadovas.

¹⁸ Birutė Sabatauskaitė et al, Lygybės laboratorija: saugios aplinkos mokykloje kūrimo vadovas.

4.2 Mitų ir stereotipų atpažinimas

Kas yra lyčių stereotipai?

Lyčių normos/stereotipai – visuomenėje vyraujančios kultūrinės normos, įsitikinimai, pasireiškiantys **elgesio, aprangos, išvaizdos, būdo bruožų ar pomėgių** lūkesčiais **išskirtinai moterims arba vyrams**.¹⁹ Šie stereotipai jau yra plačiai paplitę visuomenėje per įvairias medijas, įskaitant televiziją, pasakas, žymybių kultūrą ir pan.

Lyčių stereotipų poveikis yra taikliai įvardintas Lygybės laboratorijos: saugios aplinkos mokykloje vadove:²⁰

„Lyčių stereotipai ir vaidmenys veikia tiek vaikinių, tiek merginų savivertę: pradeda savimi abejoti, ypač merginoms pasidaro sunkiau elgtis ryžtingai, aiškiai nubrėžti ribas, rodyti iniciatyvą, vaikams sunkiau konstruktyviai išreikšti savo jausmus (nes tai „nevyriška“)…”

„...Lyčių stereotipais normalizuojamas agresyvus vaikinių elgesys kaip komunikavimo būdas – tai dažnai atneša nusivylimą, pagarbos sau praradimą.“

„Su lytimi susiję lūkesčiai apriboja žmonių savirealizacijos galimybes, skatina konkurenciją, poreikį įrodyti „vyriškumą“ ar „moteriškumą“, o tai gali lemti sprendimus, susijusius su rizikingu elgesiu (greitis vairuojant, alkoholio vartojimas, nesaugūs ar be sutikimo vykstantys lytiniai santykiai).“

„Reikia nepamiršti, kad žema savivertė žymi ne objektyvius faktus, o tik neigiamą žmogaus nuomonę apie save. Kaip ir visos nuomonės, ji gali būti bent iš dalies iškreipta arba visiškai klaidinga. Labai svarbu turėti „pirmosios pagalbos rinkinį savivertei kelti“, kuris primintų, kad kiekvienas esame svarbus, reikalinga ir unikali.“

¹⁹ Birutė Sabatauskaitė et al, Lygybės laboratorija: saugios aplinkos mokykloje kūrimo vadovas.

²⁰ Birutė Sabatauskaitė et al, Lygybės laboratorija: saugios aplinkos mokykloje kūrimo vadovas.

Lyčių stereotipų sąsaja su ekonominiu smurtu

Lyčių stereotipai apie finansus, profesinį gyvenimą, namų ruošos darbus ir vaikų priežiūrą **stipriai prisideda prie ekonominio smurto** atsiradimo. Tokie lyčių stereotipai, kaip *vyras turi būti šeimos išlaikytoju ar moteris turi būti namų šeimininkė* **skatina diskriminacines pažiūras**. Tai prisideda prie lyčių pasiskirstymo sprendžiant, kas šeimoje turi ir gali valdyti finansus, atsiskaityti už pirkinius, turi prieigą prie pinigų, žino apie šeimos finansinę situaciją, turi finansinį saugumo parašiutą, kas atsakingas už namų ruošos darbus ir vaikų priežiūrą ir pan.²¹

Tai ne tik įgalina vyrus vienvaldiškai priimti finansinius sprendimus, bet ir užkrauna nelygaus išlaidų pasidalijimo ir šeimos išlaikymo našta ant vyrų. Tuomet šie stereotipai įgalina gėdyti moteris už įprastas išlaidas, skatina jas finansiškai priklausyti nuo partnerio ir nedalyvauti šeimos finansų valdyme.

Stereotipai taip pat skatina moterų **ekonominės** (piniginės, finansinės) **priklausomybės** nuo vyrų **romantizavimą**, kuomet kontroliuojantis ar manipuliatyvus elgesys matomas, kaip stipraus ir atsakingo vyro bruožas, o moterų finansinis pažeidžiamumas - kaip nuolankumas, šeimyniškumas. Negana to, tyrimai rodo, kad stereotipai apie tai, kad moterys prastai valdo finansus prisideda prie egzistuojančio atotrūkio tarp moterų ir vyrų finansinio raštingumo.²² Galiausiai, stereotipai normalizuoja diskriminaciją ir mažina gebėjimą kritiškai vertinti nesažiningas situacijas.

Todėl siekiant sumažinti žmonių pažeidžiamumą ekonominiam smurtui, svarbu mažinti lyčių stereotipų apie finansus, profesinį gyvenimą ir namų ruošą paplitimą.

Tai galima padaryti:

- atpažįstant žalingus stereotipus;
- atkreipiant mokinių dėmesį į juos ir jų pasekmes;
- pateikiant faktinę informaciją apie stereotipo liečiamą temą;
- iškeliant diskusiją - aptarti tą stereotipą su mokiniais.

Praktinėje užduotyje 5.2 pateikiame plačiausiai paplitusius žalingų stereotipų pavyzdžius, kurie prisideda prie ekonominio smurto normalizavimo.

²¹ UNICEF, Dismantling stereotypes to drive equality, 2021.

²² Gustav Tinghög et al., Gender differences in financial literacy: The role of stereotype threat, 2021.

4.3 „Sveikų“ finansinių santykių formavimas

Kalbant su moksleiviais/ėmis apie smurtą artimoje aplinkoje bei „sveikus“ finansinius santykius poroje **svarbu pabrėžti**, kad:

- Už patirtą smurtą niekada **nėra atsakingas** nuo jo **nukentėjęs** žmogus;²³
- **Kiekviena/as** nori ir **nusipelnė būti sveikuose santykiuose**, paremtuose **tarpusavio pagarba**;²⁴
- „Sveiki“ finansiniai santykiai yra susiję su **kompromisais ir lygybe**. Lygiavertė partnerystė yra grįsta **atvira komunikacija**. Joje yra siekiama **susitarimo visais finansiniais klausimais**;
- Tikra partnerystė neapima **finansinio kontroliavimo**.²⁵

„Sveikų“ finansinių santykių principai²⁶:

Vienas partneris/ė gali tvarkyti kasdienes finansus (pvz.: apmoka sąskaitas). Tačiau abu partneriai turi prieigą prie bet kokios finansinės informacijos.
Poros gali turėti skirtingas vertybes kalbant apie pinigus. Tačiau jie kartu tarsi ir derėsi dėl bendrų finansinių tikslų.
Poros kuria planus, kaip siekti bendrų tikslų ir palaikyti vienas kitą šiame procese.
Vienas partneris/ė gali uždirbti daugiau pajamų. Tačiau abu partneriai supranta ir gerbia, kad sprendimų priėmimo abu partneriai yra lygiaverčiai.
Abu partneriai turi prieigą prie savo pinigų. Jiems nereikia prašyti leidimo ar slėpti savo kasdienes išlaidas.
Dideli ar ilgalaikiai finansiniai sprendimai priimami bendrai tarp partnerių.
Abu partneriai yra atviri. Abu turi prieigą prie pinigų ir žino, kur ir kaip pinigai išleidžiami.

²³ Birutė Sabatauskaitė et al, Lygybės laboratorija: saugios aplinkos mokykloje kūrimo vadovas.

²⁴ Birutė Sabatauskaitė et al, Lygybės laboratorija: saugios aplinkos mokykloje kūrimo vadovas.

²⁵ The Allstate Foundation and National Network to End Domestic Violence, The Allstate Foundation Moving Ahead Curriculum, 2019.

²⁶ The Allstate Foundation and National Network to End Domestic Violence, The Allstate Foundation Moving Ahead Curriculum, 2019.

4.4 Atsarginės priemonės, siekiant ap(si)saugoti nuo ekonominio smurto

Atvirumas ir saugi aplinka

Moksleiviams/ėms būtų pravartu žinoti, kad **svarbu kalbėti** apie situacijas, kurios kelia nerimą, su tėvais, draugais ar kitais suaugusiais. Mokyklose turėtų būti kuriama saugi aplinka ir skatinama nebijoti kalbėti nepatogiomis, nerimą keliančiomis temomis, su mokytojais/omis, socialiniais pedagogais/ėmis, psichologais/ėmis ir pan.

Nevengti kalbėti apie smurtą

Kaip rodo aukščiau paminėtas [tyrimas](#), jaunuoliai/ės jau susiduria su ekonominiu smurtu. Tačiau vengiant apie jį kalbėti smurtiniai veiksmai jaunuolio/ės galvoje gali būti „normalizuoti“, likti neatpažinti. Iš tiesų, smurtas labai dažnai romantizuojamas, ypač tarp jaunų žmonių, o tai gali paskatinti dažniau jį telktis ir/ar pateisinti.²⁷ Tokiu būdu gali susidaryti sąlygos patekti į smurto artimoje aplinkoje spąstus, iš kurių labai sunku ištrūkti, ar gali susidaryti sąlygos pačiam jaunuoliui/ei inicijuoti smurtinį elgesį. Dėl minėtų priežasčių, svarbu su moksleiviais/ėmis kalbėti apie ekonomio smurto pavyzdžius, įspėjamuosius finansinės kontrolės ženklus.

Įspėjamieji finansinės kontrolės ženklai²⁸:

- atkalbinėjimas nuo asmeninių finansų turėjimo;
- spaudimas nedirbti ar nestudijuoti, keisti ateities planus;
- dvigubų standartų taikymas gėdinant dėl išlaidų ar skrupulingas pirkinių, čekių tikrinimas, netaikant sau tokių pačių lūkesčių;
- vertimas suteikti prieigą prie savo pinigų;
- spaudimas paimti paskolą ne savo reikmėm, be tvirto paskolos grąžinimo plano;
- lyčių stereotipų pasitelkimas darant spaudimą dėl finansinių sprendimų (pvz.: moterims, jog, šios, neva, nemoka tvarkytis su finansais; vyrams, kad vienvaldiškai priimtų sprendimus susijusius su finansais);
- spaudimas sumokėti už daugumą arba visas pasimatymų veiklas;
- spaudimas praleidinėti ar nustoti lankyti svarbią popamokinę veiklą ar būrelį.

²⁷ Birutė Sabatauskaitė et al, Lygybės laboratorija: saugios aplinkos mokykloje kūrimo vadovas.

²⁸ Sąrašas nėra baigtinis.

Finansinio raštingumo programose minėti privatumo, asmens duomenų saugumo, atsargaus elgesio su pinigais ir santauų reikalingumo aspektus

- Svarbu su savo banko prisijungimo informacija, slaptažodžiais, prisijungimo kodais elgtis atsargiai. Geriau **neskubėti** ir **nesidalinti asmenine finansine informacija**, kol partneris/ė **įrodys, kad yra patikimas**;
- Pravartu turėti slaptažodį arba PIN kodą savo telefone ar kompiuteryje. Kiekvienas turi teisę į privatumą savo žinučių, el. laiškų, paieškos istorijos ir asmeninės informacijos atžvilgiu;
- Dažnai peržiūrėti, **stebėti savo banko ataskaitas**. Jei pastebima kas nors neįprasto, susisiekti su banku;²⁹
- Grynuosius pinigus, kredito korteles, čekius, banko korteles ir visas mokėjimo formas laikyti **saugioje vietoje**. Jei pastebima, kad kažko trūksta, pranešti savo bankui.
- Kurti **stiprius slaptažodžius**, kurie turi tiek didžiasias, tiek mažasias raides, skaičius, įvairius simbolius (!@#%\$%^&*);
- Prisijungimo prie banko kodai, banko kortelės PIN kodai neturi būti rašomi ant kortelių, matomose namų vietose, telefono užrašuose;³⁰
- Atsarginių grynųjų pinigų ar atskiros banko sąskaitos turėjimas, **nuolatinis pinigų taupymas** gali labai prisidėti prie finansinės nepriklausomybės ir apsaugoti, suteikti įrankius išeiti iš pavojingos, su smurtu artimoje aplinkoje susijusios, situacijos. Svarbu kiekvieną mėnesį atidėti pinigų santaupoms, kad ir kokia maža suma, tai bebūtų, net jei tai - vos keli eurai;³¹
- **Vengti neapgalvotai paimtų greitųjų kreditų**, paskolų bei neimti jų partnerio vardu, jei kredito ėmimas nėra asmeniškai sąmoningai apgalvotas ir pasvertas turint tvirtą grąžinimo planą. Laiku neapmokėtos kredito įmokos gali vesti į skolas, sugadintus kredito reitingus ir sukelti neigiamų ilgalaikių pasekmių.³²

²⁹ LifeWire, Economic Abuse: Signs and Prevention, 2020.

³⁰ The Allstate Foundation and National Network to End Domestic Violence, The Allstate Foundation Moving Ahead Curriculum, 2019.

³¹ The Allstate Foundation and National Network to End Domestic Violence, The Allstate Foundation Moving Ahead Curriculum, 2019.

³² The Allstate Foundation and National Network to End Domestic Violence, The Allstate Foundation Moving Ahead Curriculum, 2019.

5. Praktinės užduotys

Šioje dalyje mokytojams/oms pateikiami **praktinių užduočių ar užsiėmimų pavyzdžiai**, kuriuos galima atlikti su mokiniais, siekiant kelti jų sąmoningumą apie „sveikus“ finansinius santykius ir smurtą artimoje aplinkoje.

5.1 Komiksas

Šiame skyrelyje (5.1.) naudojama tiesioginė medžiaga iš leidinio „[Komiksai apie lyčių stereotipus](#)“.³³

Užsiėmimo tema - lyčių stereotipai ir ekonominis smurtas.

Išdalykite moksleiviams/ėms neužpildytus komiksus (užduoties lapus), kuriuos jie turėtų užpildyti savarankiškai klasėje arba namuose. Baigtus komiksus moksleiviai/ės turėtų gražinti mokytojui arba pristatyti klasėje. Iš anksto parengtus komiksus galima parodyti prieš užduotį kaip pavyzdį, kaip būtų galima komiksus užpildyti (ypač, jei moksleiviams/ėms kyla sunkumų suprasti užduotį), arba po to, panaudojant juos užduoties aptarimui.

SVARBU!

Šios užduoties aptarimas yra būtinas. Diskusijai pradėti galite užduoti bendresnio pobūdžio klausimus, pavyzdžiui, ar esate savo gyvenime susidūrę su lyčių stereotipais? Kokiais? Kaip dėl to jautėtės? Kaip į juos reaguojate? Prie komikso yra specifiniai aptarimui ir diskusijoms skirti klausimai, susiję su konkrečiais lyčių stereotipais. Galima diskutuoti visiems kartu klasėje arba suskirstyti moksleivius/es į mažesnes grupes, kurios vėliau visai klasei pristatytų grupelės apibendrinimus.

³³ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba et al., Komiksai apie lyčių stereotipus.

RESTORANE

RESTORANE

Apklauso duomenys: moksleivių ir mokytojų apklausa³⁴ parodė, kad 32% moksleivių mano, jog pasimatymo metu už viską turi mokėti vaikinai. Tam pritarė 50% vaikinų ir 17% merginų. Šį stereotipą palaikė ir 17% mokytojų.

Klausimai diskusijoms

- Kaip manai, kas turėtų mokėti už vakarienę? Vaikinas? Mergina? Po lygiai? Kiekvienas už savo dalį? Pagrįsk savo nuomonę.
- 73% moksleivių sutinka, kad normalu, kai mergina pakviečia vaikiną į pasimatymą? Ar tai reiškia, kad ji ir turėtų mokėti už vakarienę?
- Kas moka už vakarienę tavo šeimoje? Ar šeimoje už vakarienę turėtų mokėti uždirbanti daugiau ar kiekvienas po lygiai? Kodėl?
- Ar tavo draugai vaikinai sumoka už savo merginų maistą kavinėse/restoranuose?
- Ar manai, kad sumokėti už vakarienę yra džentelmeno bruožas?
- Klausimas vaikinams: ar manai, kad jei nepasisiūlysi sumokėti, mergina į tave žiūrės nerimtai?
- Klausimas merginoms: ar tikiesi, kad vaikinai pasisiūlys sumokėti už maistą pasimatymo metu? Kaip jautiesi, jeigu jis to nedaro?
- Kaip manai, ar mokėti turi tas(-a), kuris(-i) uždirba daugiau?
- Ar yra tokių dalykų, už kuriuos turėtų mokėti išimtinai tik vyrai arba tik moterys? Pagrįsk savo nuomonę.³⁵

5.2 Diskusija apie stereotipus

Išdalinti situacijas (žr. žemiau „Teiginiai diskusijai“) išrašytas ant lapelių arba rodyti paeiliui situacijas per projektorius, perskaityti jas garsiai auditorijoje ir leisti mokiniams/ėms grupelėse ar porose aptarti kiekvieną situaciją. Kiekvieną situaciją mokiniai/ės gali aptarti atsakydami į šiuos klausimus:

1. Ar situacija stereotipinė? Jei taip, kuo? Pagrįskite savo nuomonę.
2. Ar esi asmeniškai susidūręs/usi su tokia nuostata? Kada ir kaip? Kaip ta situacija privertė tave pasijusti? Kaip reagavai?
3. Koks tokių stereotipų poveikis moterų ir vyrų pasirinkimams, gyvenimui? Pasauliui?
4. Ar žinai situacijų, pavyzdžių, kurie kvestionuoja ar paneigia pateiktą situaciją? Pasidalink jomis.

³⁴ Rezultatai po 2020 m. Alytaus miesto, Jonavos rajono ir Ukmergės rajono savivaldybėse atliktos apklausos. Iš viso buvo apklausti 457 moksleiviai (245 merginos ir 206 vaikinai) ir 177 mokytojai 9 mokyklose (po 3 mokyklas kiekvienoje savivaldybėje).

³⁵ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba et al., Komiksai apie lyčių stereotipus.

5. Kokia tavo paties nuomonė duotuoju teiginiu? Kokios mintys apie jį kyla? Pasidalink jomis.
6. Ar esi savo gyvenime susidūręs/usi su kitais lyčių stereotipais? Kada ir kaip? Kaip ta situacija privertė tave pasijusti? Kaip reagavai?

Pasibaigus diskusijų grupelėse laikui, pakviesti norinčius pasidalinti garsiai su visais iškilusiomis mintimis. Savanoriams pasidalinus mintimis, kritiškai jas įvertinti, kviesti įsitraukti ir kitus mokinius.

Teiginiai diskusijai:

- Moterys dažniau švaisto pinigus nei vyrai;
- Moterys impulsyviau priima sprendimus dėl pirkinių;
- Vyrai yra labiau linkę investuoti turimus pinigus nei moterys;
- Tradiciškai vyriški pirkiniai yra svarbesni už moteriškus;
- Moterys išleidžia daugiau pinigų nei vyrai;
- Moteris natūraliai yra labiau tikusi darbui namuose ir su vaikais;
- Moterys priklauso nuo jų sutuoktinių finansiškai;
- Moterims sunkiau suprasti finansus nei vyrams;
- Vyrai priima daugiau rizikų investuodami;
- Moterys prastai moka matematiką, todėl prastai tvarkosi su pinigais;
- Vyrai geriau priima ilgalaikius strateginius sprendimus;
- Vyras turėtų kontroliuoti, kaip yra valdomi šeimos pinigai;
- Vyras turi uždirbti daugiau nei moteris;
- Už pasimatymą turi mokėti vaikinai;
- Mergina gali pakviesti vaikiną į pasimatymą;
- Santykiuose vaikinai turi dovanoti daugiau dovanų nei mergina;
- Išlaikyti šeimą - vyro atsakomybė;
- Moteris neatlieka savo rolės, jei karjera skiria daugiau laiko nei šeimai.

Faktinė medžiaga apie stereotipus:

Čia pateikiama kontekstinė informacija, kuri gali praversti reaguojant į mokinių replikas ar klausimus apie stereotipus. Kadangi daugelis nuostatų, prisidedančių prie ekonominio smurto, yra susijusios su stereotipais, kad moterys prastai tvarkosi su finansais, žemiau pasidaliname tyrimų rezultatais, kurie paneigia dalį tokių stereotipų.

- Tyrimai rodo, kad moterys išleidžia mažiau pinigų impulsyviems pirkiniams;³⁶
- Moterys yra labiau linkusios turėti aiškia savo finansų viziją, nuosekliau laikosi nustatyto biudžeto (uždarbio ir išlaidų plano) bei yra labiau linkusios išvengti atvejų, kuomet jų išlaidos viršija jų įplaukas;³⁵
- Tyrimai rodo, kad moterys skiria didesnę dalį savo uždarbio pensijiniam kaupimui;³⁷
- Tyrimas, viešintas reikšmingame mokslinės psichologijos žurnale *Psychology Today*, rodo, kad moterys geriau pasirodo 11-oje iš 12-os emocinio intelekto kompetencijų, tai reiškia, kad statistiškai, jos yra tinkamos imtis lyderystės darbovietėje;³⁸
- Tyrimas apie lyties sąsają su spaudoje naudojama kalba rodo, kad apie 65% straipsnių apie finansus moterų žurnaluose įvardina moteris kaip linkusias labai švaistyti pinigus. Tuomet, 70% straipsnių, skirtų vyrams, akcentavo pinigų uždirbimo svarbą. Ekspertai atkreipia dėmesį, kad tai yra užburtas ir ydingas ratas - žiniasklaidos naudojama kalba apie moteris daro įtaką skaitytojų nuostatoms apie moteris, t.y. skaitytojai ima galvoti taip, kaip yra parašyta spaudoje;³⁹
- Yra daugybė tyrimų, kurių rezultatai demonstruoja, kad moterys yra labiau linkusios būti kainai dėmesingomis pirkėjomis. 71% moterų sako, kad paskutinis jų pirkinys buvo su nuolaida, taip pat teigė 57% vyrų;⁴⁰
- Tyrimai rodo, kad kai moterys yra atsakingos už šeimos finansų valdymą, pinigai būna skiriami šeimos reikmenims.⁴¹

5.3 Diskusija apie teminius filmukus

Remiantis leidiniu „[Lygybės laboratorija: daugios aplinkos mokykloje kūrimo vadovas](#)“, kinas – itin paranki edukacinė priemonė, sujungianti ne tik estetinius ir idėjinius filmų kaip meno kūriniių aspektus, bet ir gyvenimiškas situacijas bei patirtis. Kinas patrauklus ir kaip medijos rūšis, ir kaip įrankis, įvairiomis meninės raiškos priemonėmis galintis „paliešti“ žiūrovą, lavinti kritinį mąstymą ir emocinį intelektą.

Kai kurie filmai dėl juose nagrinėjamų temų gali mokinius paveikti stipriau nei kiti ar iš atminties „ištraukti“ traumines patirtis. Angliškai apie tokias temas įspėjama pasitelkiant sąvoką „**trigger warning**“ („įspėjimas apie dirgiklius“ – jautrias temas, galinčias iššaukti trauminių patirčių atsiminimus). Todėl žiūrint filmus, kuriuose nagrinėjamos jautrios temos, mokytojui/ai ar edukatoriui/ei labai svarbu visos peržiūros metu stebėti, kas vyksta klasėje. Prieš pradėdamos žiūrėti filmą galite moksleivius/es perspėti, kad kai kurie vaizdai, analizuojamos temos ar veikėjų pasisakymai gali būti nemalonūs, nepatogūs, kelti neigiamų

³⁶ Ginger Dean, *Why Women Budget Better Than Men - And What They Can Learn From Us*, 2016.

³⁷ Daniel Thomas Mollenkamp, *Why Women Have Less 401(k) Savings than Men on Average*, 2023.

³⁸ Victor Lipman, *New Research: Women Consistently Outperform Men in EQ*, 2016.

³⁹ Kristin Wong, *The Myth of the Frivolous Female Spender*, 2019.

⁴⁰ Paymentsense, *Men Vs Women: online shopping habits – Infographic*, 2017.

⁴¹ Derek Thompson, *Women Are More Responsible With Money*, *Studies Show*, 2011.

jausmų. Priminkite, kad visos kylančios emocijos yra leistinos ir normalios. Taip pat suteikite moksleiviams/ėms galimybę pasirinkti, ar žiūrėti filmą toliau, ar bet kuriuo metu išeiti iš užsiėmimų erdvės, jei tik pajuntama, kad kyla per daug emocijų, žiūrėti filmą pasidarė per sunku. Tokio nutikimo atveju nepalikite jaunuolio/ės vienos – po filmo peržiūros pakvieskite pasikalbėti. Gali būti, kad pokalbio metu jaunas žmogus jums atsivers ir papasakos apie traumines patirtis, apie kurias **būtina pranešti atitinkamoms institucijoms** (Vaikų teisių apsaugos tarnybai, policijos pareigūnams).⁴²

Rekomenduojama video medžiaga (siūloma žiūrėti su subtitrais):

- Nevyriausybinės organizacijos „Day One NY“ [trumpametražis filmas](#) apie tai, kaip atpažinti psichologinį smurtą paauglių romantiškuose santykiuose (anglų k.);
- Nevyriausybinės organizacijos „Surviving Economic Abuse“ mokomasis [trumpametražis filmas](#) apie ekonominį smurtą (anglų k.);
- Nevyriausybinės organizacijos „Futures Without Violence“ sukurtas mokomasis vaidybinis [trumpametražis filmas](#) apie ekonominį smurtą paauglių tarpe (iki 02:50 min.) bei ekonominio smurto reiškinių pristatymas, ekspertų komentarai šia tema (anglų k.);
- HSBC UK banko komunikacinės kampanijos dalis - trumpas (30 s.) [trumpametražis filmas](#), apie ekonominį smurtą (anglų k.);
- Nevyriausybinės organizacijos „Surviving Economic Abuse“ [trumpametražis filmas](#) apie augančią ekonominio smurto naštą (anglų k.).

Klausimai diskusijai po filmo/filmuko peržiūros (pritaikyti priklausomai nuo filmuko turinio):

- Kaip jautiesi pažiūrėjęs filmą?
- Kokias mintis sukėlė filmo istoriją?
- Su kokias sunkumais susiduria filmo veikėjai?
- Kokios socialinės problemos yra nagrinėjamos, rodomos filmuke?
- Ar panašių situacijų bei problemų randi ir savoje aplinkoje?
- Kaip turėtų elgtis filmuko veikėja/as ar veikėjai/os?
- Kaip tu reaguotum tokioje situacijoje? Ką darytum veikėjo vietoje?
- Ką būtų galima padaryti siekiant išvengti tokių situacijų?

⁴² Birutė Sabatauskaitė et al, Lygybės laboratorija: saugios aplinkos mokykloje kūrimo vadovas.

5.4 „Sveikų ir žalingų santykių dėlionė”

Šiame skyrelyje naudojama tiesioginė medžiaga iš leidinio „[Lygybės laboratorija: daugios aplinkos mokykloje kūrimo vadovas](#)“.

Užsiėmimas: „Sveikų ir žalingų santykių dėlionė”

Dėmesio: šis užsiėmimas nėra pritaikytas *išskirtinai* ekonominio smurto tematikai, kalbama apie „sveikus” santykius poroje apskritai.

Trumpas užsiėmimo aprašymas. Šis užsiėmimas padeda įtvirtinti informaciją atpažįstant sveikus ir žalingus santykius. Be to, įsijaučiant į konkretų vaidmenų žaidimą, stiprinamas gebėjimas atpažinti smurtą lyties pagrindu ir kaip sisteminis smurtas žalinguose santykiuose tampa ne atsitiktiniu, o tęstiniu elgesiu, kuriuo kitas asmuo kontroliuojamas ir silpninama jo savivertė.

Reikalingos priemonės. Reikės atspausdinto užduočių lapo, kuriame moksleiviai tam tikrą elgesį priskirs sveikiems, o kitą – žalingiems santykiams, arba parengtų tokį elgesį žyminčių kortelių, taip pat keturių atspausdintų vaidmenų žaidimo kopijų.

Eiga: Praneškite moksleiviams, kad šiandien kalbėsitės apie tarpusavio santykius. Labai svarbu pažymėti, kad tam tikros rūšies – sveiki arba žalingi – santykiai susiklosto tiek tarp klasiokų, tiek tarp draugų, šeimos narių ir moksleivių bei mokytojų, bet šiame užsiėmime daugiausiai aptarsite romantinius santykius.

Suskirstykite moksleivius darbiui poromis. Pageidautina, kad poroje būtų asmenys, kuriuose sieja tarpusavio pasitikėjimas jausmas ir kurie jaustųsi saugiai atvirai diskutuoti: *pradžioje pamėginsime prisiminti, kas yra sveiki ir žalingi santykiai. Lentelėje rasite teiginius, kuriuos galime priskirti sveikiems arba žalingiems santykiams.*

Jei moksleiviai/ės turi spalvotų pieštukų ar flomasterių, paprašykite lentelėje kvadratus su sveikų santykių požymiais apibraukti žaliai spalva, o su žalingų – raudona. Galite pasirinkti, kiek santykių charakteristikų analizuosite priklausomai nuo turimo laiko ir grupės pobūdžio.

Jeif jaunuoliai/ės neturi spalvotų žymėjimo priemonių, paprašykite rašikliu prie sveikų santykių pažymėti pliuso ženklą, o prie žalingų – minuso.

Turint šiek tiek daugiau laiko, galite suskirstyti klasę į maždaug šešias grupes ir kiekvienai grupei duoti po penkias iškirptas korteles. Tuomet ant sienos pakabinkite du lapus su užrašais „SVEIKI SANTYKIAI“ ir „ŽALINGI SANTYKIAI“.

Duokite moksleiviams/ėms apie 5 min. aptarti korteles grupelėje. Tada paprašykite trumpai pristatyti visai grupei, kodėl vienos charakteristikos, jų manymu, priskiriamos sveikiems, kitos – žalingiems santykiams, ir užklijuoti korteles prie atitinkamo ant sienos kabančio lapo.

Esant mažiau laiko, poroms išnagrinėjus lentelę paprašykite jų pakomentuoti po du pasirinktus bruožus. Taip pat galite nuspalvinti lentelę pagal moksleivių pateikiamus atsakymus. Pabaigę užsiėmimą trumpai priminkite, kodėl svarbu gebėti atpažinti sveikų ir žalingų santykių bruožus.

Jei kažką pažada, pažadus ištesi	Elgiasi taip, lyg partneris (-ė) priklausytų jam/jai, kontroliuoja	Remia viena (-as) kitos (-o) tikslus gyvenime ar skatina siekti svajonių renkantis tolesnes mokymosi galimybes ar studijas
Bando įtikinti, kad kitas žmogus elgiasi lyg išprotėjęs ar per stipriai reaguoja	Išsaugo privatumą – laiškai, dienoraštis, asmeniniai skambučiai ar žinutės laikomi asmeniniu dalyku	Bando įtikinti nevykti mokytis į kitą miestą
Turi artimų draugų ar šeimos narių, kuriems patinka jų partneris (-ė) ir džiaugiasi jų santykiu	Gėdija dėl kažkokio elgesio	Abu/abi mėgaujasi laiko leidimu po vieną arba atskirai su savo ar partnerio (-ės) draugėmis (-ais)
Įkalbinėja lytiškai santykiuoti, pasitelkia spaudimą	Abu/abi atsiprašo, kai pasielgia neteisingai	Šaukia ar grasina, pykdama (-as) elgiasi kaip vaikas
Konfliktus sprendžia bandydami išsiaiškinti be keiksmažodžių ar grasinimų	Labai pavyduliauja ar kaltina, kad kita (-as) jam/jai neva neištikima (-as)	Kalbasi apie galimą tarpusavio fizinį kontaktą ar lytinius santykius, dalijasi ką, kada ir kaip norėtų kartu veikti, atsiklausia dėl kito (-os) ribų
Vienašališkai priima sprendimus, ką galėtų/turėtų veikti dviese	Kai supyksta, daužo, mėto ar spardo daiktus, kumščiu trenkia į sieną	Niekada nespaudžia užsiimti lytiniais santykiais
Skatina kitą užsiimti jam/jai įdomiomis veiklomis – menu, sportu, muzika, kitomis veiklomis	Kartu priima sprendimus, ką kartu veikti, svarsto ir aptaria tarpusavio poreikius	Dažnai kritikuoja partnerio (-ės) draugus ir/ar šeimą
Abu/abi prisiima atsakomybę už savo veiksmus	Liūdina kitą prasivardžiuodama (-as) ar versdama (-as) jaustis, kad jis/ji vis negerai elgiasi	Gerbia viena (-as) kito (-os) nuomonę, ypač kai ji skiriasi nuo savosios
Teisinasi, kad grubus (-i) buvo dėl to, kad buvo išgėrusi (-ęs)	Pasitiki viena (-as) kita (-u)	Visada jaučiasi saugiai viena (-as) su kita (-u)
Grasina, kad ką nors padarys partneriui (-ei) ar pasidarys sau, jei jis/ji ar paliks jį/ją	Dažniausiai linksmi kartu leidžia laiką	Yra sugriebusi (-ęs) partneriui (-ei) už rankos, stumtelėję (-usi) ar kitaip sukėlus (-ęs) fizinio skausmo
Visada viena (-as) su kita (-u) elgiasi pagarbiai	Komentuoja, kaip kitam (-ai) reikėtų rengtis	Nebando kito (-os) pakeisti

Čia pateikiami atsakymai edukatorei/mokytojui. Žalia spalva pažymėtas elgesys būdingas sveikiems santykiams, raudona – žalingiems.

Jei kažką pažada, pažadus ištesė	Elgiasi taip, lyg partneris (-ė) priklausytų jam/jai, kontroliuoja	Remia viena (-as) kitos (-o) tikslus gyvenime ar skatina siekti svajonių renkantis tolesnes mokymosi galimybes ar studijas
Bando įtikinti, kad kitas žmogus elgiasi lyg išprotėjęs ar per stipriai reaguoja	Išsaugo privatumą – laiškai, dienoraštis, asmeniniai skambučiai ar žinutės laikomi asmeniniu dalyku	Bando įtikinti nevykti mokytis į kitą miestą
Turi artimų draugų ar šeimos narių, kuriems patinka jų partneris (-ė) ir džiaugiasi jų santykiu	Gėdija dėl kažkokio elgesio	Abu/abi mėgaujasi laiko leidimu po vieną arba atskirai su savo ar partnerio (-ės) draugėmis (-ais)
Įkalbinėja lytiškai santykiuoti, pasitelkia spaudimą	Abu/abi atsiprašo, kai pasielgia neteisingai	Šaukia ar grasina, pykdamas (-as) elgiasi kaip vaikas
Konfliktus sprendžia bandydami išsiaiškinti be keiksmažodžių ar grasinimų	Labai pavyduliauja ar kaltina, kad kita (-as) jam/jai neva neištikima (-as)	Kalbasi apie galimą tarpusavio fizinį kontaktą ar lytinius santykius, dalijasi ką, kada ir kaip norėtų kartu veikti, atsiklausia dėl kito (-os) ribų
Vienšališkai priima sprendimus, ką galėtų/turėtų veikti dviese	Kai supyksta, daužo, mėto ar spardo daiktus, kumščiu trenkia į sieną	Niekada nespaudžia užsiimti lytiniais santykiais
Skatina kitą užsiimti jam/jai įdomiomis veiklomis – menu, sportu, muzika, kitomis veiklomis	Kartu priima sprendimus, ką kartu veikti, svarsto ir aptaria tarpusavio poreikius	Dažnai kritikuoja partnerio (-ės) draugus ir/ar šeimą
Abu/abi prisiima atsakomybę už savo veiksmus	Liūdina kitą prasivardžiuodama (-as) ar versdama (-as) jaustis, kad jis/ji vis negerai elgiasi	Gergia viena (-as) kito (-os) nuomonę, ypač kai ji skiriasi nuo savosios
Teisinasi, kad grubus (-i) buvo dėl to, kad buvo išgėrusi (-ęs)	Pasitiki viena (-as) kita (-u)	Visada jaučiasi saugiai viena (-as) su kita (-u)
Grasina, kad ką nors padarys partneriui (-ei) ar pasidarys sau, jei jis/ji ar paliks jį/ją	Dažniausiai linksmi kartu leidžia laiką	Yra sugriebusi (-ęs) partneriui (-ei) už rankos, stumtelėję (-usi) ar kitaip sukėlus (-ęs) fizinio skausmo
Visada viena (-as) su kita (-u) elgiasi pagarbiai	Komentuoja, kaip kitam (-ai) reikėtų rengtis	Nebando kito (-os) pakeisti

Šaltinių sąrašas

1. Adams, [The Frequency, Nature and Effect of Coerced Debt Among a National Sample of Women Seeking Help for Intimate Partner Violence](#), 2020.
2. Aistė Bakaitytė et al., [Prevalence and Patterns of Intimate Partner Violence in a Nationally Representative Sample in Lithuania](#), 2019.
3. Birutė Sabatauskaitė et al., [Lygybės laboratorija: saugios aplinkos mokykloje kūrimo vadovas](#).
4. Daniel Thomas Mollenkamp, [Why Women Have Less 401\(k\) Savings than Men on Average](#), 2023.
5. Derek Thompson, [Women Are More Responsible With Money, Studies Show](#), 2011.
6. Free From, [METHODOLOGY](#), 2020.
7. Futures Without Violence, [ECONOMIC ABUSE WITHIN ADOLESCENT RELATIONSHIPS](#), 2021.
8. Futures Without Violence, [TEEN ECONOMIC ABUSE](#), 2021.
9. Futures Without Violence, [The findings: ECONOMIC ABUSE among teens](#), 2021.
10. Gendered Violence Research Network, [Understanding Economic and Financial abuse in intimate partner relationships](#), 2020.
11. Ginger Dean, [Why Women Budget Better Than Men - And What They Can Learn From Us](#), 2016.
12. Grant Bailey, [Women better with money than men. study claims](#), 2019.
13. Gustav Tinghög et al., [Gender differences in financial literacy: The role of stereotype threat](#), 2021.
14. Kathryn Royal, [Economic abuse: A global perspective](#), 2022.
15. Kristin Wong, [The Myth of the Frivolous Female Spender](#), 2019.
16. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje [įstatymas](#).
17. LifeWire, [Economic Abuse: Signs and Prevention](#), 2020.
18. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba et al., [Komiksai apie lyčių stereotipus](#)
19. National Domestic Family and Sexual Violence Counselling Service, [Financial Abuse Support Toolkit](#).
20. Paymentsense, [Men Vs Women: online shopping habits – Infographic](#), 2017.
21. Rait, [Lietuvos gyventojų tyrimas apie lygias galimybes](#), 2017.
22. [Rekomendacijos](#) socialinių paslaugų teikėjams ir vaiko teisių apsaugos specialistams dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksmy, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje.
23. Surviving Economic Abuse, [Statistics on financial and economic abuse](#), 2020.
24. The Allstate Foundation and National Network to End Domestic Violence, [The Allstate Foundation Moving Ahead Curriculum](#), 2019.
25. UNICEF, [Dismantling stereotypes to drive equality](#), 2021.
26. Victor Lipman, [New Research: Women Consistently Outperform Men in EQ](#), 2016.

Augustė Dudutytė

Ramunė Vitartaitė

Projektų vadovės

 Upės str. 23,
08128, Vilnius,
Lithuania

 +370 67312207/+370 63103352

 auguste.dudutyte@kurkl.lt
ramune.vitartaite@kurkl.lt

 www.kurkl.lt